

Svenska Missionssällskapet och Samernas folkhögskola

Abstract

År 1942 startades Samernas folkhögskola (SF) av Svenska Missionssällskapet (SMS). Från år 1945 var verksamheten förlagd till Jokkmokk. Skolans mål var att förbereda unga samer för det moderna Sverige och samtidigt förse dem med fördjupade kunskaper i den samiska kulturen och fostran i kristna värderingar. SMS var då integrerat i Svenska kyrkan och dess ordförande var biskopen i Luleå stift. Denne tillsatte den prästvigde Lennart Wallmark som rektor, en tjänst som han hade i nästan 30 år. Wallmarks uppfattning om vad de unga samerna behövde påverkade undervisningen. Där fanns allmänna skolämnen, men inslagen av praktiska skolämnen som slöjd eller idrott var stora. Efter några år anpassades verksamheten så att den följde planen för folkhögskolornas allmänna linje med mer tid till teoretiska skolämnen. Samisk slöjd hade detta till trots ett stort utrymme i timplanen. Undervisningen i samiska var problematisk med få elever och dålig tillgång på lärare i de olika språken. Utöver undervisningen ordnades gästföreläsningar, studiebesök och skolresor. Den religiösa närvaron vid SF var stark och tog sig bland annat uttryck i strikta ordningsregler och deltagande i gudstjänster. På 1960-talet minskade elevantalet, trots åtgärder som att tillåta icke-samiska elever. Detta tillsammans med att Svenska kyrkan inte längre gav bidrag till verksamheten gjorde att SMS lämnade SF i början av 1970-talet. Då trädde i stället en stiftelse in som huvudman, där såväl samiska organisationer som företrädare för Jokkmokks kommun var representerade, en ordning som består än i dag.

Inledning

Att skapa verklig gemenskap över alla gränser är för mig det högsta målet för Samernas Folkhögskola. Kanske är det också det svenska folkets viktigaste och för framtiden mest betydelsefulla handling gentemot Sveriges samer.¹

¹ Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola 10 år", i *Samefolkets Egen Tidning* 1952:3 (1952a) s. 24.

De inledande orden tillhör den dåvarande rektorn vid Samernas folkhögskola (SF) Lennart Wallmark och publicerades i *Samefolkets Egen Tidning* (SET) i samband med SF:s tioårsjubileum år 1952. Tanken med en folkhögskola för samer hade väckts tidigare av ledande samer som Gustav Park och Karin Stenberg, men inte realiserats. I stället blev det i Svenska Missionssällskapets² (SMS) regi som skolan kom att startas i början av 1940-talet. SMS var då integrerat i Svenska kyrkan och stod under ledning av biskopen i Luleå stift, Bengt Jonzon. Syftet med denna artikel är att undersöka hur SF fungerade under den tid som skolan styrdes av SMS, det vill säga under åren 1942–1972. Särskild uppmärksamhet kommer att ägnas åt det utrymme som samisk kultur hade i undervisningen samt vilka uppfattningar om skolan som samer uttryckte. Artikeln försöker även utreda möjliga orsaker till att SMS avslutade sitt engagemang i SF.

Litteratur, källor och avgränsningar

Det är vanligt att svenska folkhögskolors historia skrivs av skolornas egen personal, eller av tidigare elever eller lärare. I historiker kan man läsa om skolornas tillkomst, verksamhet och olika uppfattningar om folkskolorna. Mera sällan har vetenskapen intresserat sig för folkhögskolan, men vid 100-årsminnet av den svenska folkhögskolan 1968 publicerades fyra volymer av folkhögskolestudier.³ Då var intresset för folkhögskolans historia stort; senare tiders studier har varit inriktade mot andra områden.⁴ Till exempel har Lisbeth Eriksson undersökt hur elever med invandrabakgrund upplever sin tid på en folkhögskola.⁵

² Svenska Missionssällskapet bytte år 1961 namn till Svenska Missionssällskapet Kyrkan och Samerna.

³ Allan Degerman, Eric Tengberg & Aven Swensson (red.), *Svensk folkhögskola 100 år 1* (Stockholm 1968); Allan Degerman, *Svensk folkhögskola 100 år 2: Folkhögskolans idéhistoria* (Stockholm 1968); Allan Degerman, Hans Burgman & Paul Terning (red.), *Svensk folkhögskola 100 år 3* (Stockholm 1968); Allan Degerman, Bertil Pffannenstill, Arne Helldén & Lars Furuland (red.), *Svensk folkhögskola 100 år 4* (Stockholm 1968).

⁴ Se till exempel Eva-Marie Harlin, *Lärares reflektion och professionella utveckling: Med video som verktyg* (Linköping 2013); Anders Andersson, *Mångkulturalism och svensk folkhögskola: Studie av en möjlig mötesarena* (Uppsala 1999); Helene Svanberg Hård, *Informellt lärande: En studie av läroprocesser i folkhögskolemiljö* (Linköping 1992).

⁵ Lisbeth Eriksson, *"Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället": Om invandrare, integration, folkhögskola* (Linköping 2002).

De elever som ingick i Erikssons studie hade en önskan om ”kulturell segregation samtidigt som man ville ha ett tillstånd av strukturell integration”.⁶ Enligt Eriksson lyckas inte dagens folkhögskolor åstadkomma detta. Skolornas vision om att ge kunskap och förbättrad självkänsla innebar nämligen inte att undervisningen anpassas efter elevernas olika bakgrunder.⁷

Någon utbildningsvetenskaplig undersökning av SF eller dess efterföljare Samernas utbildningscentrum/Sámij áhpádušguovdásj är ännu inte genomförd. Skolans historia är dock beskriven, mest lättillgänglig på Samernas utbildningscentrums webbsida.⁸ I *Eldsjälen Lennart Wallmark*, skildras skolan under de första trettio åren genom ett urval av texter ur rektor Lennart Wallmarks arkiv. Anna Helena Sarri Nordrå och Anna Maria Blind Olsson, som satt samman boken, har genom sitt urval täckt in skolans start, något av verksamheten och framför allt rektor Wallmarks engagemang i samiska organisationer samt naturvårdsfrågor. Boken återger däremot inte mycket av hur undervisningen vid skolan bedrevs och inte heller mycket av hur kyrkans inflytande vid skolan tedde sig.⁹ SF:s betydelse för samer och deras politiska formering skildras i Patrik Lanttos historievetenskapliga avhandling *Tiden börjar på nytt*. Folkhögskolan fungerade som mötesplats och den gav värdefull utbildning för samepolitiskt aktiva. Genom SF skapades möjligheter för bildande av olika samiska organisationer, exempelvis Same Ätnam och Svenska Samernas Riksförbund (SSR).¹⁰ Lantto konstaterar även att SMS, inte var först med idén om en folkhögskola för samer. Det var ledande samer som Karin Stenberg och Gustav Park som förde fram tanken som sedan realiserades av SMS år 1942.¹¹ Även i Norge skapades ungefär vid samma tid en folkhögskola för samer i kristen regi.¹²

6 Eriksson (2002) s. 265.

7 Eriksson (2002) s. 277.

8 Historik Samernas folkhögskola/utbildningscentrum, 1943–, <http://www.samernas.se/default.asp?UID=329&menu_item=58>, 7/6 2013.

9 Anna Helena Sarri Nordrå & Anna Maria Blind Olsson, *Eldsjälen Lennart Wallmark: Rektor på Samernas folkhögskola 1947–72* (Jokkmokk 2004).

10 Patrik Lantto, *Tiden börjar på nytt: En analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900–1950* (Umeå 2000) s. 243ff.

11 Lantto (2000) s. 240.

12 Hans Lindkjølen, ”Kirkens rolle i samisk opplæring”, i Svein Lund, Elfrid Boine

SMS organisation och gärningar under de första årtiondena finns skildrade av Bengt Sundkler i *Svenska missionssällskapet 1835–1876: Missionstankens genombrott och tidigare historia i Sverige*. Sundkler beskriver hur missionen i Lappland var central för SMS, som redan 1839 grundade en skola för samiska barn. SMS arbetade till en början som en fristående organisation med mission både inom och utom Sveriges gränser. År 1876 kom SMS att styras av statskyrkan och underställdes då statskyrkans missionsstyrelse. Då lämnades den yttre missionen och SMS koncentrerade sig helt på mission och undervisning i Lappland.¹³ Nomadskolereformen år 1913 innebar att de skolor som SMS hade startat succesivt kom att läggas ned eller bli till nomad- eller folkskolor.¹⁴ Det kyrkliga arbetet liksom det sociala arbetet bland samerna fortsatte däremot som tidigare.

För den undersökning som ligger till grund för denna text har skriftliga källor använts: Svenska Missionssällskapets arkiv i Umeå, Samernas folkhögskolas arkiv i Jokkmokk och den tidigare rektorn Lennart Wallmarks arkiv i Jokkmokk. Därutöver har tidskrifter som SET och *Tidskrift för svenska folkhögskolan* studerats. Även Svenska Missionssällskapets årsböcker har undersökts liksom texter publicerade om SF av Samernas utbildningscentrum. Genom dessa källor kommer elevernas, personalens och skolhuvudmannens uppfattningar fram. Källmaterialet har bredd även om det huvudsakligen är skolledningens och personalens uppfattningar som uttrycks i dem.

Framför allt har SF:s eget arkiv prioriterats på grund av dess rika innehåll gällande undervisning, elever och personal. Sådant som rör byggnationer eller ekonomi har endast lästs översiktligt.¹⁵ Andra ar-

& Siri Broch Johansen (red.), *Samisk skolehistorie: artikler og minner fra skolelivet i Sápmi 1* (Karasjok 2005) s. 48–50; Svein Lund, *Folkehøgskolen og samane* (2013), <<http://skuvla.info/skolehist/fhs-n.htm>>, 10/4 2015.

13 Bengt Sundkler, *Svenska missionssällskapet 1835–1876: Missionstankens genombrott och tidigare historia i Sverige* (Uppsala 1937) s. 49, 166, 167, 495.

14 För en grundligare genomgång av kyrkans engagemang i skolundervisning för samiska barn, se Björn Norlins & David Sjögrens artikel ”Kyrkan, utbildningspolitiken och den samiska skolundervisningen vid sekelskiftet 1900: Inflytande, vägval och konsekvenser?”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström, *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).

15 I arkivbeskrivningen anges antalet volymer till 117, se Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet <http://www.visualarkiv.se/xtf/view?docId=SE/AJTTE/JTTE/3-1.ead.xml&doc.view=entire_text>, 15/5 13.

kiv har helt valts bort, till exempel biskop Jonzons. Urvalet motiveras med att folkhögskolan, dess undervisning och SMS:s inflytande över denna är centralt för studien. Ett sådant urval kan betyda att någon personlig uppfattning, till exempel hos biskop Jonzon, kan ha missats även om risken för det är liten. Liksom i alla undersökningar av det förflutna finns det även i denna undersökning källkritiska problem att ta ställning till. För detta material är det framför allt urvalet som är problematiskt eftersom elevernas uppfattningar inte framkommer i någon större omfattning. Det är också möjligt att eleverna av någon orsak undanhållit vissa åsikter i skriftväxlingar med rektor och annan personal. Genom skriftliga utsagor från eleverna, uttryckta efter deras tid på SF, och efter det att SMS lämnat skolan har både bättre och sämre omdömen om tiden på SF framkommit. Genom sådana texter har elevernas tankar om SF framträtt som mer varierande än vad annars skulle ha varit fallet, men det är inte frågan om en heltäckande bild av SF ur elevernas perspektiv.

Bakgrund

SMS skulle arbeta för mission i och utanför Sverige, men sedan Svenska Kyrkans Missionsstyrelse bildades år 1874 kom mission riktad mot samer i Sverige att stå i fokus.¹⁶ Fram till år 1913 och några år därefter var SMS också engagerade i sina skolor och barnhem. Då de avvecklades på grund av nomadskolereformen 1913 fortsatte verksamheten bland vuxna samer. Efter 1940, då Bengt Jonzon blev SMS ordförande kom ordförandeskapet att finnas hos biskopen i Luleå stift. Jonzon var biskop mellan 1937 och 1956 samt hade uppdraget som ordförande för SMS mellan 1940 och 1960.¹⁷ Jonzon såg möjligheter till fortsatt arbete för samer genom en folkhögskola och efter två års förarbete startades SF år 1942 av SMS. Att folkhögskolan startades av en kyrklig organi-

¹⁶ Jan-Åke Alvarsson (red.), *Svenskt frikyrkoklexikon* (Stockholm 2014) s. 444.

¹⁷ Hans efterföljare var Ivar Hyllander och Stig Hellsten: Lennart Wallmark, "Bengt Jonzon och Sveriges samer" *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1967–1968 (1968) s. 21; Lennart Wallmark, "Svenska Missionsällskapet och Sveriges samer: Föredrag vid årsmötet i Jokkmokk 16 april 1970", *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1970–1971 (1971) s. 7.

sation var inget unikt, sådana folkhögskolor fanns på många platser i Sverige. Bara ett år innan startades till exempel Luleå stift Edelviks folkhögskola i Västerbotten.¹⁸ SF började verksamheten i Sorsele för att tre år senare flytta till Jokkmokk. Först 1949 invigdes folkhögskolan officiellt i sina egna byggnader.¹⁹

Tanken var att SF skulle erbjuda utbildning så att unga samer lättare skulle kunna leva och verka i ett modernt Sverige. Skolan skulle även hjälpa samer att komma i kontakt med sin egen kultur, samt utveckla den. För SMS var det också betydelsefullt att folkhögskolans verksamhet bedrevs i en kristen anda. I rektor Wallmarks tal vid invigningen nämns även att SF skulle vara en mötesplats för samer i Sverige och andra länder.²⁰ Föresatserna var goda, men under de första åren var elevantalet litet. 1950-talet och 1960-talets början beskrivs däremot som en höjdpunkt för skolan. Vinterkursernas första och andra årskurs hade under denna period ungefär femton elever vardera. Under den tid som endast samiska elever hade tillträde till SF, 1942–1968, uppgavs det genomsnittliga elevantalet till 24 per år. Vid mitten av 1960-talet minskade elevantalet, något som gjorde att SF öppnades upp även för elever som inte själva var samer. En annan åtgärd var att ge fristående ämneskurser i till exempel i sameslöjd. Det vikande elevantalet och en försämrad ekonomi kom att bidra till att SMS år 1972 lämnade över huvudmannskapet för folkhögskolan till en stiftelse där samiska organisationer samt Jokkmokks kommun delade ansvaret.²¹

18 Edelvik har fortfarande Luleå stift som skolhuvudman, se Svenska kyrkan, Edelviks folkhögskola, <<http://www.edelvik.se/svenska-kyrkan.php>>, 8/5 2013.

19 De första åren drevs verksamheten enbart med egna medel men sedermera kom även bidrag från staten, först i form av stöd till uppförande av byggnaderna i Jokkmokk.

20 *Samefolkets Egen Tidning (SET)* 1949:1 (1949) s. 3ff.; Lennart Wallmark, ”Samernas folkhögskola, dess tillkomst och idé”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1948–1949 (1949) s. 16–23; Lantto (2000) s. 243ff. Se även: Historik Samernas folkhögskola/utbildningscentrum, 1943–, <http://www.samernas.se/default.asp?UID=329&menu_item=58>, 5/4 2013.

21 Redogörelse för Samernas folkhögskola i Jokkmokk 1945–1946, 1950–1951, 1955–1956, 1960–1961, 1965–1966, 1969–1970: Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet, Åttio Svenskt fjäll- och samemuseum (Åttio) F5:1; Lennart Wallmark, ”Ny kurstyp på Samernas folkhögskola: fristående ämneskurs i sameslöjd”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1963–1964 (1964) s. 27–32; Lennart Wallmark, ”Svenska Missionssällskapet och Sveriges Samer: Föredrag vid årsmötet i Jokkmokk 16 april 1970 av rektor Lennart Wallmark”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1969–1970 (1970) s. 22f.; Stig Hellsten, ”Och nu går verket vidare’ ...”, *Bland Sveriges*

Historien om SF tog inte slut under 1970-talets första år. Verksamheten fortsatte, sedan 1999 under namnet Samernas utbildningscentrum. Sedan 1990-talets början behöver inte skolan erbjuda en allmän linje. I stället tilldelas ett särskilt statsbidrag för utbildning och verksamhet som gynnar samer. Läsåret 2014–2015 erbjöds en gymnasieutbildning i samarbete med den kommunala Bokensskolan samt en kontakttolkutbildning i samarbete med Härnösands folkhögskola. I egen regi gavs en rennärlingslinje, en utbildning i samiska språk samt sameslöjdsutbildning endera på skolan i Jokkmokk eller som lärlingsutbildning.²²

Svenska Missionssällskapet startar Samernas folkhögskola

SMS:s hållning i frågan om varför det var värdefullt med en folkhögskola har i princip beskrivits ovan: stöd för samisk ungdom så att de skulle kunna möta det moderna samhällets arbetsliv, insatser för den samiska kulturens bevarande samt fostran i kristen anda.²³ Denna tredelade uppgift tog sig SMS personal sig an med stort allvar. Den dåvarande biskopen i Luleå stift och tillika SMS ordförande Bengt Jonzon rekryterade kyrkoadjunkten Lennart Wallmark till att bli skolans förste rektor. Wallmark ingick även i den kommitté som planerade den framtida verksamheten vid SF. De övriga medlemmarna var kyrkoherden Otto Lindgren och komminister Harald Grundström.

Wallmark inledde sitt arbete med en studieresa till Vindelns folkhögskola. Där deltog han i den vardagliga verksamheten samt inhämtade information om ekonomi och annat som rörde skolans administra-

samer: Årsskrift, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1971–1972 (1972a) s. 10f.

22 Historik Samernas folkhögskola/utbildningscentrum, 1943–, <http://www.samernas.se/default.asp?UID=329&menu_item=58>, 5/4 2013; Regeringens proposition 1990/91:82, om folkbildning, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/prop-19909182-om-folkbildnin_GE0382/?html=true>, 10/4 2013; Utbildningsalternativ studieåret 2014/2015, <<http://www.samernas.se/utbildningar/>>, 10/3 2015.

23 Samernas folkhögskolas arkiv (1942–1967), Umeå universitet Forskningsarkivet (UmuFoark), Lennart Wallmark, manuskript: Samernas folkhögskola, 21/5 1946, F2. Historik; Lennart Wallmark, ”Samernas folkhögskola, dess tillkomst och idé”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1948–1949 (1949) s. 20ff.

tion. Studieresan gav en stomme för den administrativa sidan liksom den pedagogiska. Likheterna mellan Vindelns folkhögskola och SF var under de första åren ganska stora med avseende på de skolämnen som lästes, den tid som avsattes till morgon- och kvällsbön och skoldagens föreläsning mellan 8:30 och 20:00. Vid SF var dock inslagen av slöjd och andra praktiska inslag i undervisningen större än i Vindelns folkhögskola.²⁴

De första årens undervisning präglades av i hög grad av Wallmarks tankar om vad den samiska ungdomen behövde ifråga om teoretiska och praktiska kunskaper. De flesta lärarna saknade formell utbildning men det fanns även utbildad personal vid skolan. Efter de första åren, flytten till Jokkmokk och kanske framför allt det faktum att de åtråvärda statliga bidragen till undervisningen krävde att folkhögskolan gav en allmän linje, blev undervisningens konturer tydligare. Liksom vid andra folkhögskolor innebar den allmänna linjen en fortsättning på folkskolans undervisning och en grund för den som ville fortsätta studera. SF:s inslag av samisk kultur var fortsatt stort, även om slöjden minskade till förmån för mer teoretisk undervisning i samband med att den allmänna linjen infördes.

Översikt över undervisningen

De skolämnen som ingick i skolans undervisning var i det närmaste desamma över åren. Det handlade om allmänna ämnen, exempelvis matematik, biologi eller geografi, och det rörde sig om praktiska ämnen, till exempel skolkök, sjukvård eller slöjd. Tre av de ämnen som fanns vid folkhögskolan hade tydligt att göra med samisk kultur: Samiska, Slöjd samt Samernas historia, kultur och näringar.²⁵ Det sista ämnet undervisades nästan uteslutande av rektorn som även var dess konstruktör. Förutom rektorn mötte eleverna tio till tolv andra lärare,

²⁴ Lennart Wallmark, "Så började folkhögskolan", i Stig Hellsten (red.), *Kyrkan och samerna* (Umeå 1985); Foark, Lennart Wallmark, avskrift 5/9 1941: "Anteckningar rörande ev. Lappfolkshögskola i Jokkmokk", E 1. Korrespondens; Foark, "Schema", 30/1 1942, F 3. Kurs och möteshandlingar.

²⁵ Skolämnet Samernas historia bär ibland namnet Samernas historia och yrkesliv, ibland Samernas odling men av källmaterialet att döma är innehållet detsamma. Samiska var ett skolämne som vid ett fåtal vinterkurser helt utgick. Vanligen skedde undervisningen i studiecirkels form. I slöjd gavs vanligen två olika kurser, en för manliga och en för kvinnliga elever.

varav en eller två var ordinarie. De övriga var anställda för att undervisa som timlärare.²⁶

De lärare som arbetade vid skolan under längst tid undervisade i teoretiska allmänna ämnen, medan de som undervisade i kortare perioder bar upp huvuddelen av undervisningen i praktiska eller specifikt samiska skolämnen som Samiska språk eller Samisk slöjd. Detta förhållande hade två orsaker. Först och främst hade rektorn en stor del undervisning i sin tjänst och han fanns vid skolan under i princip alla år.²⁷ Vidare var möjligheterna att tillsvidareanställa lärare begränsade. Elevunderlaget var litet och dessutom avgjorde Skolöverstyrelsen vem som skulle anses vara kvalificerad för en tjänst eller inte. Formell utbildning var en viktig grund för Skolöverstyrelsens beslut, vilket diskvalificerade många med samisk bakgrund. I ämnen som Samiska språk eller Samisk slöjd var det särskilt svårt att få tag på lärare – SF var först med undervisning i dessa skolämnen på denna utbildningsnivå.²⁸ Timlärare blev lösningen på lärarbekymret. Nomadskolelärare, folkskollärare, predikanter, slöjdare och andra med erforderliga kunskaper, men inte nödvändigtvis med formell utbildning för att undervisa ämnet på en folkhögskola, anställdes. Efter en tid fanns också före detta elever bland de tillsvidareanställda lärarna. Dessa frekventa förändringar innebar att undervisningen varierade något mellan åren, både till innehåll och till arbetssätt. Ett sådant förhållande kan även ha vissa fördelar. Exempelvis fick eleverna genom timlärarna möta människor med andra livserfarenheter och bakgrunder än den vanliga folkhögskollärarens.²⁹

26 I den av rektorn författade årliga redogörelsen framgår att de timanställda lärarnas antal var stort. Av de dryga tiotalet verksamma lärarna var som regel bara en ordinarie lärare. Under 1960-talets sista del fanns också en extra ordinarie ämneslärare. Len-nart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1943–1944, 1944–1945, 1945–1946, 1950–1951, 1955–1956, 1960–1961, 1965–1966, 1968–1969, 1969–1970*.

27 Rektor hade vanligen undervisning i religionskunskap, karaktärskunskap (psykologi), Samernas historia, kultur och näringar, idrott och enklare företagsekonomi. Förutom den administrativa skötseln av skolan var han även engagerad i aktiviteter utanför den ordinarie skoldagen, till exempel genom att organisera studiebesök, skolresor, besökare på skolan, folkbildningskurser, och idrottsävlingar.

28 Skolöverstyrelsen förde dock dialog med SF om vilka kompetenser till exempel slöjd-lärare skulle ha. Se Protokollsbok för klasskonferenser vid Samernas folkhögskola 1955–, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) A1, 28/3 1955.

29 Det skulle också ha varit svårt att anställa kvalificerade lärare i sameslöjd som annat än timlärare eftersom skickliga slöjdare som Lars Pirak eller Ellen Andersson inte hade formell lärarkompetens.

Att spåra innehåll och arbetssätt i en undervisning som ägde rum för ungefär 60 år sedan är till viss del möjligt genom scheman, litteraturlistor, foton, undervisningsjournaler, protokoll från möten och årsredovisningar.³⁰ Genom detta material går det att se vilka ämnen som studerats och i viss mån även vilket lärostoff som lektionerna ägnats åt. Arbetssätten kan också följas, men i mindre omfattning. Elevernas lärande är betydligt svårare att se i materialet.

De skolämnena som ingick i den allmänna kursen hade ungefär samma lärostoff och ungefär samma arbetssätt som undervisning på andra folkhögskolor. Viss anpassning efter målgruppen samer och skolans förutsättningarna gjordes. Det innebar till exempel att samernas relationer till den svenska staten kunde kommenteras i historieundervisningen och att idrottstimmarna ägnades åt skidåkning. I tabell 1 visas ett exempel på hur många veckotimmar som ägnades åt de olika skolämnena under ett läsår.

Det fanns skillnader mellan undervisningen på SF och på andra folkhögskolor. Skolämnena avsedda för samer gavs enbart vid SF: Samisk slöjd, Samiska språk samt Samisk historia, kultur och yrkesliv. I översikten syns inte all verksamhet som försiggick vid SF. Vissa år gavs kortare ämneskurser och folkbildningskurser i till exempel föreningsteknik av skolans personal. I översikten syns inte heller skolans kringaktiviteter, exempelvis kvällsaktiviteter med sång eller film. Inte heller framgår hur mycket kristendomen genomsyrade verksamheten. Att en religiös organisation påverkade det som skedde på en folkhögskola var inte unikt för SF. Många andra folkhögskolor hade en kristen organisation som huvudman. SF var dock ensam med kombinationen av att vara både styrd av en religiös organisation och inriktad mot en etnisk minoritet.

³⁰ En heltäckande bild kan naturligtvis inte återskapas eftersom allt inte skrevs ned och lärarnas samt elevernas mer personliga upplevelser av lektionerna inte finns noterade.

Tabell 1: Skolämnena vid Samernas folkhögskola läsåret 1955–1956

Vinterkursen (timmar per vecka) ³¹	Den andra vinterkursen (timmar per vecka)	Fortsättningskursen (timmar per vecka)
Religion (2)	Religion (2)	Praktisk svenska (6)
Psykologi (2)	Psykologi (2)	Aktuellt samisk historia (3)
Svenska (4)	Svenska (4)	Samhällskunskap (5)
Samiska språk (2)	Bibliotekskunskap (1)	Bokföring (4)
Litteratur (3)	Litteratur (3)	Genetik (2)
Samernas historia, kultur och näringsliv (2)	Samernas historia, kultur och näringsliv (2)	Näringslära (1)
Historia (3)	Historia (3)	Hemkunskap (15)
Samhällskunskap (2)	Samhällskunskap (2)	Sång (2)
Geografi (2)	Geografi (2)	Idrott (2)
Hälsolära (2)	Biologi (2)	
Matematik (3)	Matematik (3)	
Fysik (1,5)	Fysik (2)	
Kemi (1,5)	Kemi (2)	
Engelska (3)	Engelska, frivillig (3)	
Bokföring (1)	Sameslöjd (5)	
Sameslöjd (7)		
Bibliotekskunskap (1)		
Hemkunskap (1)		
Skolämnena gemensamma för båda årskurserna (timmar per vecka)	Skolämnena gemensamma för båda årskurserna (timmar per vecka)	
Aktuella händelser (1)	Aktuella händelser (1)	
Sång (2)	Sång (2)	
Idrott och simning (2)	Idrott och simning (2)	
Frivilliga studiecirklar:	Frivilliga studiecirklar:	
Teater (1)	Teater (1)	
Renskötselfrågor (2/3)	Renskötselfrågor (2/3)	

Källa: Lennart Wallmark, *Samernas folkhögskola: Redogörelse för läsåret :1955–1956 (1957)* s. 7–22.

³¹ För överskådligheten används något moderniserade benämningar på skolämnena. År 1956 användes i stället följande namn: Religionskunskap, Psykologi med karaktärskunskap, Svenska, Litteratur, Bibliotekskunskap, Lapska språket (i tre studiecirklar), Samernas historia, odling och näringsliv, Historia, Medborgarkunskap, Geografi, Hälsolära, Hemkunskap, Matematik, Fysik, Kemi, Biologi, Engelska, Bokföring, Lapsk kvinnlig respektive manlig slöjd, Aktuellt, Sång, Teater, Gymnastik och Simning för pojkar respektive flickor, Renskötselfrågor, Ärtflichtetslära, Födoämneslära, Hushållsgöromål, Idrott.

Skolämnena för samer

SF:s undervisning hade alltså tre ämnen som tydligt hade med samisk identitet, samisk kultur och samiskt yrkesliv att göra: Samisk slöjd, Samiska språk samt Samisk historia, kultur och yrkesliv. Dessa ämnen utgjorde ungefär en fjärdedel av undervisningstiden och utformades i olika grad av dialog med elever, andra samer och andra som hade intresse för ”samisk undervisning”. Samisk historia, kultur och yrkesliv var ett skolämne som rektor Wallmark själv konstruerat och det var också han som undervisade i ämnet under i princip hela sin tid vid skolan. Ämnets namn varierade och under 1960-talet benämndes det enbart Samernas historia. Även om SF aldrig var tänkt som en yrkeskola i dess vanliga bemärkelse ägnades en del av undervisningstiden till att fördjupa, utveckla eller bibehålla kunskaper som hade med samers traditionella näringar att göra. Kanske som ett slags eftergift till de dåvarande lapptillsyningsmännen som hade uppfattningar om att det var skadligt för renskötare att utbilda sig bereddes i skolämnet Samisk historia, kultur och yrkesliv plats åt renskötseln, som behandlades både som del av kulturen och som ett möjligt yrke.³² Inom ramarna för skolämnet genomfördes exkursioner och besök vid renskiljningar. Under lektionerna ägnades ibland tid åt aktuella lagar och regler som kringgärdade renskötseln. Att rektorn fann det viktigt att visa att skolan hade renskötsel i sin verksamhet framgår bland annat av att den enda examination som nämns i årsredogörelsen gällde skrivning i renskötsellagen.³³ Genom skolämnet fick alla elever inblickar i renskötseln, inte bara de som kom från renskötande familjer.

De samiska traditionella näringarna hade sin plats, men tid ägnades även åt det samiska folkets förflutna och samtal om aktuella händelser med fokus på vad Wallmark ansåg vara viktigt för samer. Den historia som behandlades beskrivs bäst som en samernas politiska historia. En del av undervisningen ägnades åt arkeologiska och etnografiska rön om samer i förfluten tid samt vad äldre skriftligt material har att berätta om samer. Betydelsefulla samiska organisationers historia och viktiga

³² Det visade sig att många renskötande elever fortsatte sitt yrkesval efter tiden på SF.

³³ Exempelvis Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1950–1951*, Jokkmokk (1951) s. 9.

samemöten gavs också utrymme. Inte minst SSR och Same Ätnam ägnades tid. Vad gäller aktuella diskussioner handlade det om frågor som exempelvis fjällturismens eller skogsbrukets inverkan på samernas traditionella näringar. För denna del av undervisningen användes artiklar från dagstidningar. Artiklarna diskuterades under lektionen eller utnyttjades som studiematerial för elevernas egna arbeten. För ämnets historiska delar användes protokoll eller utdrag ur texter i kombination med Wallmarks föreläsningar. Inga läroböcker fanns att tillgå för detta skolämne. I stället bedrevs undervisningen i hög grad på det vis som Wallmark beskrev den innan SF startade, nämligen genom ”föredrag av kännare på dessa områden, praktiska övningar och diskussioner.”³⁴ Föredragshållarna blev färre än vad Wallmark antydde i prospektet, men eleverna mötte exempelvis samer från Norge, myndighetspersoner av olika slag, och aktiva samer från Sverige.³⁵

Innehållet i Samisk historia, kultur och yrkesliv var likartat över åren. Mot slutet av undersökningsperioden kom dock dagsaktuella händelser att i stället dryftas i ämnet Aktuellt. Under 1960-talet verkar eleverna ha reagerat på hur detta ämne hanterades av skolledningen och det finns noterat i protokoll att de ansåg att det inte användes till dagsaktuella händelser.³⁶ Vilka händelser som eleverna ville ta upp i undervisningen framgår ej, men i de bevarade tidningsklipp som troligen användes i undervisningen finns åtskilligt om naturvård, turism, skogsbruk och renskötsel. Det handlade om problem och möjligheter på en mer regional nivå än exempelvis medborgarrättsrörelsen i USA, dit urfolkens politiska kamp kan räknas, eller det då pågående Vietnamkriget.³⁷

Det samiska språket är en del av den samiska kulturen och identite-

34 Bengt Jonzon & Lennart Wallmark (red.) *Samernas folkhögskola* (Luleå 1942) s. 9.

35 Exempelvis beskrevs under vintern 1955/1956 föredrag av Israel Ruong (Uppsala), Harald Grundström (Uppsala), Thor With (Karasjok), Paul Danielsen (ort ej angiven), Jovva Spik (Jokkmokk), Gunnar Rönn (Stockholm), Sair-Mari Norsa, Karin och Nils-Petter Stenberg (alla tre från Arvidsjaur), Folke Skuncke (Danderyd), Torsten Fjällgren (Mittådalen) samt Gustav Åhren (Frostviken). Lennart Wallmark, *Samernas folkhögskola – redogörelse för läsåret 1955–1956, (Jokkmokk 1956)* s. 12.

36 Protokollsbok för klasskonferenser vid Samernas folkhögskola 1955–, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) A1, 10/12 1969.

37 Tidningsklipp 1942–1975, Samernas folkhögskola, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) F10:13.

ten.³⁸ Wallmark hade uppfattningen att språket var mycket värdefullt och beskrev i en artikel i *Bland Sveriges samer* 1951–1952 hur svenskan vann mark bland samerna. Till och med nordsamiskan var under hot, medan sydsamiskan höll på att försvinna helt. Wallmarks skildring var pessimistisk, men den rymde också positiva inslag: ungdomar som förstår att värna sitt språk och vill lära sig mer. SF:s strävan var att stödja ett bevarande av även denna del av den samiska kulturen och hjälpa de ungdomar som ville lära sig samiska.³⁹ Undervisningen i samiska hade flera problem: brist på kvalificerade lärare i samiska språk och dialekter, avsaknad av lämpliga läromedel samt få elever. De elever som fanns hade dessutom kraftigt varierande språkliga färdigheter. Under 1950- och 1960-talen kom språkundervisningen att få fastare ramar. I de tre samiska språk som det undervisades i organiserades verksamheten som studiecirklar.⁴⁰ Detta fick som konsekvens att eleverna fick ett stort ansvar för sina studier, men mer av nödvändighet än av lärarnas pedagogiska övertygelse. Studiecirkelarna fungerade så att någon student eller någon i personalen ledde studierna, ibland med stöd av någon besökande, till exempel Harald Grundström eller Israel Ruong.⁴¹ Studiematerialet utgjordes av läroböcker i de fall de fanns tillgängliga, enklare texter om grammatik, översättningar av religiösa texter, inspelade eller nedtecknade berättelser.

Ett folks kultur utgörs av mer än språk. I den samiska kulturen är slöjden en viktig del av kulturen. Wallmark menade att slöjden var viktig för den samiska identiteten och att den kunde "bli ett enande band bland Nordens alla samer". Slöjdverksamheten på SF skulle inte bara syfta till att bevara gamla slöjdtraditioner utan även bistå i dess

38 John Gustavsen, *Samer tier ikke lenger: Om ytringsforbud i Sameland* (Bodö 1980) s. 15.

39 Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola 10 år: En återblick jämte aktuella synpunkter på svårigheter och glädjeämnen", *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1951–1952 (1952b) s. 20.

40 Se exempelvis Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1955–1956*, (Jokkmokk 1956) s. 10; Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1965–1966*, (Jokkmokk 1966) s. 18.

41 Grundström var prästvigd och arbetade som komminister i Jokkmokk fram till 1952. Ruong var nomadskoleinspektör fram till 1967 och innehade flera förtroendeuppdrag i samiska organisationer fram till 1970-talets början. Båda var verksamma som språkforskare. Erik Nordberg, "Harald Grundström", i *Svenskt biografiskt lexikon*, <<http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13255>>, 23/3 2015; Lars Thomasson, "J Israel Ruong", i *Svenskt biografiskt lexikon*, <<http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7045>>, 23/3 2015.

förnyelse.⁴² Slöjden tillmättes därför stor betydelse och hade därför ett stort utrymme i schemat på SF. I de första scheman som Wallmark gjorde tilldelades slöjdämnet nästan halva undervisningstiden. Under 1950- och 1960-talen var timantalet mindre, men slöjden var fortfarande det skolämne som hade flest timmar. Slöjdens betydelse för den samiska kulturen var dock bara en av flera anledningar till att ämnet fick så stort utrymme i schemat. Slöjd och konsthantverk ansågs nämligen kunna bli en möjlig källa till inkomst för de unga samer som inte kunde livnära sig på rensköttsel.⁴³

Förutom värdet för den samiska kulturen och möjligheten till inkomst fanns även slöjden med som en del i Wallmarks pedagogiska idé för skolan. I uppsatsen *Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan* beskriver han den helhetssyn på människan som präglade arbetet på SF. Denna helhet bestod av stimulans för huvud, händer och hjärta genom kunskap, konst och karaktär. Skolämnena som exempelvis slöjd beskrevs som betydelsefulla genom att de var moraliskt fostrande.⁴⁴ Slöjden var alltså betydelsefull även som en del i en verksamhet som skulle bidra till att forma människor till det bättre, inte endast en värdefull del av samisk kultur eller en möjlighet för samer att få en inkomst. Det går inte heller att komma ifrån att Wallmarks personliga intresse för sameslöjd torde ha påverkat slöjdens status på SF. Wallmark skrev gärna om slöjden vid skolan och var engagerad i slöjdfrågor i organisationen Same Ätnam.⁴⁵ Trots detta intresse undervisade han inte i slöjdämnet. Wallmarks inflytande över undervisningen var ändå stort eftersom han avgjorde vem som skulle få möjligheter att undervisa i ämnet eller inte. Omsättningen på slöjdlärare var stor eftersom det var

42 Lennart Wallmark, "En ny kurstyp på Samernas folkhögskola: fristående ämneskurs i sameslöjd", *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1963–1964 Umeå (1964) s. 31.

43 Lennart Wallmark, "Samernas folkhögskola: Föredrag vid Hola-mötet", *Tidskrift för Svenska folkhögskolan* (1948) s. 212.

44 Lennart Wallmark, "Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan", *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1962–1963 (1963) s.8–15.

45 Se till exempel *Svenska Dagbladet* 9/4 1946; Protokoll för Same Ätnams årsmöte 9/4 1946, Protokoll för Same Ätnams årsmöte 1/4 1947, Åttio Svenskt fjäll- och samemuseum, Samernas folkhögskola (Åttio) E1

Biskop Bengt Jonzon var Same Ätnams ordförande under sällskapets första år, medan Lennart Wallmark var slöjddutskottets ordförande.

svårt för dem att få tillsvidareanställning.⁴⁶ Wallmarks uppfattningar om slöjdens betydelse innebar att den gavs stort utrymme i skolans schema och i skildringar av skolan.

Med undantag för ämnet Aktuellt under 1960-talet framträder inte mycket kritik av hur skolledningen hanterade de samiska skolämnena. Det bör dock konstateras att dialogen med samer var begränsad när det gällde områden där Wallmark ansåg sig besitta kunskap. Då det gällde renskötsel, språk och slöjd såg han sina begränsningar och lät elever delta i utformningen av undervisningen och bestämningen av dess innehåll. Däremot var det Wallmark som avgjorde vilka delar av den samiska kulturen som skulle ingå i undervisningen, vilket gjorde att exempelvis slöjd prioriterades framför exempelvis sång, lekar, dans eller muntligt berättande.⁴⁷

Religiösa inslag i undervisningen

Under den tid som SMS förestod SF var de religiösa inslagen vanliga i elevernas och personalens vardag. Bön var ett stående inslag morgon och kväll, de kristna högtiderna firades, psalmer sjöngs, kristendomsundervisningen var schemalagd och eleverna förväntades delta i söndagarnas gudstjänster.⁴⁸ Detta var inte särskilt märkligt för en kristen folkhögskola, särskilt inte under 1940- och 1950-talen. Under skolans första två decennier var det inte heller mycket diskussion om vare sig de religiösa inslagen eller de strikta ordningsreglerna, som var präglade av religion och tidens syn på moral och sexualitet. Sådana diskussioner uppstod dock under 1960-talet.

46 Detta beroende på att elevunderlaget var för litet och att det inte var enkelt att finna kvalificerade personer med formell lärarutbildning. Den praktiska lösningen som tillämpades under stora delar av undersökningsperioden var att en hemslöjdskonsulent, inriktad på sameslöjd, ansvarade för undervisningen. Likaså kunde nomadskolelärare användas som lärare på folkskolan, liksom naturligtvis tidigare elever vid skolan.

47 Undervisningen i sång ägnades i högre grad åt svenskspråkiga sånger än samiska och de religiösa sångerna utgjorde en betydande del av repertoaren. Utöver psalmboken användes sångböcker som *Sjung svenska folk*, *Det sjunger bland tallarna* och *Sång och spel*. Det lektes även lekar, spelades teater och berättades berättelser på SF. Dessa inslag hade sällan samiskt ursprung. Ofta handlade teaterpjäserna i stället om sedelärande stycken av svenska författare, se till exempel foto från uppförande av Selma Lagerlöfs ”Tösen från Stormyrorp” i Sarri Nordrå & Blind Olsson (2004) s. 92.

48 Kristendomsundervisningen bytte tidigt namn till religionskunskap. Innehållet var av årsredovisningar och undervisningsjournaler att döma dock detsamma, det vill säga studier av kristendomen.

Utöver den schemalagda kristendomsundervisningen fanns skolämnet Karaktärskunskap, alternativt Psykologi med karaktärskunskap, ett skolämne som verkar ha fått viss kristen prägel. Wallmark, men även andra lärare, hade lektioner med rubriker som ”ungdomens utgångsläge”, ”mindervärdighetskomplex”, ”Barnets skuld känsla”, ”Snatteri” eller ”Puberteten”. Även om enklare läroböcker i psykologi användes som kurslitteratur snarare än religiösa texter antyder urvalet att eleverna inte bara undervisades om psykologins grunder utan att undervisningstiden även användes för att försöka fostra i en moral på kristen grund. Från 1960-talets slut förefaller lektionerna dock ha riktats mer mot psykologi än mot undervisning i kristen moraluppfattning.⁴⁹

Religionen var närvarande vid många folkhögskolor i Sverige, men i materialet förekommer antydningar om att den religiösa prägelns vid SF skulle ha varit något utöver det vanliga, något som ska ha haft med kopplingar till gruppväckelserörelsen Moral Re-Armament (MRA) att göra.⁵⁰ I SMS styrelse fanns åtminstone en person med koppling till rörelsen: biskop Jonzon. SF:s rektor Wallmark deltog också i MRA:s verksamhet, men troligen inte lika aktivt.⁵¹ MRA-rörelsens strävan efter individuell utveckling och engagemang i samhällsfrågor var säkerligen inspirerande för SF:s ledning och påverkade säkert dem i sin strävan i att stödja och påverka samer med fostran och undervisning. I vilken utsträckning detta MRA-tankarna influerade det vardagliga arbetet med elever på SF är svårt att säga utifrån undersökningens material. Möjligen kan lärostoffet i skolämnet Karaktärskunskap sägas ha viss prägel av MRA:s ideer om individuellt ansvar och en utgångs-

49 Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola i Jokkmokk 1945–1946, 1950–1951, 1955–1956, 1960–1961, 1965–1966, 1969–1970*, Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet, Åjtte – Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) F5:1; Undervisningsjournal, andra årskursen 1947–1951, Undervisningsjournal, 1962–1970, Åjtte – Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) F2:12.

50 Av utrymmesskäl låter sig inte en utförlig beskrivning av MRA göras här. I stället hänvisas den intresserade till *Nationalencyklopedin* samt Anders Jarlert, *The Oxford Group: Group revivalism, and the churches in Northern Europe, 1930–1945, with special reference to Scandinavia and Germany* (Lund 1995); MRA, <<http://www.ne.se/mra>> 11/9 2013.

51 MRA-rörelsen under efterkrigstiden är inte grundligt utforskad och därför är det vanskligt att uttala sig om individens medverkan och omfattningen av denna medverkan. Att Jonzons medverkan var stor är dock odiskutabelt. Exempelvis skrev han i ämnet och uttalade sig om MRA i *Der Spiegel*. Se Bengt Jonzon, *Kyrkan och moralisk upprustning* (Stockholm 1951); *Der Spiegel: Das Deutsche Nachrichten-Magazin* 1947:37 (1947) s. 16.

punkt i de fyra ”absoluterna”: ärlighet, renhet, osjälviskhet och kärlek. I ett samtal med en tidigare elev har MRA nämnts, men liksom i förra rektorn Birgitta Östlunds artikel i SF:s jubileumstidning handlade det då om ett allmänt inflytande över till exempel moralsyn, inte undervisning i specifika skolämnen.⁵²

Svenska Missionssällskapet lämnar Samernas folkhögskola

Mot slutet av 1960-talet blev eleverna färre. Minskningen kan ha handlat om att de unga samer som undervisningen riktades till inte längre accepterade de religiösa idéer som styrde SF:s verksamhet. En annan förklaring är att den nioåriga grundskolan som infördes 1962 innebar ett minskat behov av en folkhögskoleutbildning för samiska ungdomar. Förändringarna i utbildningssystemet och andra trender i samhället var förmodligen viktiga, men det som talar för att SMS och Wallmarks styre i hög grad påverkade ungdomarna i deras val är att SF fick fler elever efter byte av rektor och skolhuvudman i början av 1970-talet.⁵³ Den nya stiftelsen, med stark samisk representation, och den nya skolledningen utökade undervisningsutbudet och tycks också ha skapat ett mer accepterande klimat där många åsikter om samisk kultur och uppfattningar om samhället tilläts.⁵⁴

Under 1940- och 1950-talen förekom inte mycket av offentlig kritik mot skolans moraliska och religiösa prägel, de strikta reglerna, eller den bristande dialogen kring undervisningens utformning. I SET

⁵² Birgitta Östlund, ”På en minne-pinne”, i Nils-Henrik Sikku (red.), ”Samernas” 70 år i samernas tjänst: Jubileumstidning (Jokkmokk 2013) s. 16. Se även Olle Andersson, ”Eldsjälen Lennart Wallmark, han ville så väl men sådde så mycket skuld och skam”, i *Samefolket* 2005:1 (2005) s. 23.

⁵³ Förutsättningarna för SF var annorlunda under 1960- och 1970-talen, men intresset för Allmän linje (den enda linje som erbjöds under SMS tid som huvudman) höll sig tämligen konstant mellan 20 och 40 elever under perioden 1950 till 1970. Då Wallmark var tjänstledig läsåret 1970–1971 med Birgitta Östlund som vikarie steg elevantalet till 56 stycken. Lennart Wallmark, *Redogörelse för Samernas folkhögskola i Jokkmokk 1945–1946, 1950–1951, 1955–1956, 1960–1961, 1965–1966, 1969–1970*; Birgitta Östlund, *Samernas folkhögskola i Jokkmokk: Redogörelse för läsåret 1970–1971*. Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet, (Åjtte) F5:1.

⁵⁴ Se Nils-Henrik Sikku, ”Från gruvhållet i Kiruna till samhällskunskap och tolkutbildning”, i Nils-Henrik Sikku (red.), ”Samernas” 70 år i samernas tjänst: Jubileumstidning (Jokkmokk 2013) s. 15; Östlund (2013) s. 16ff.

finns från denna tid många positivt hållna artiklar och notiser om SF liksom andra texter som visar starka band mellan samer, samiska organisationer och Svenska kyrkan.⁵⁵ Även MRA kommenteras i positiva ordalag. Denna massmediebild betyder inte att ett missnöje saknades bland elever, föräldrar eller andra samer, men väl att det inte visades i den ledande samiska tidningen.⁵⁶ Under 1960-talet börjar försiktiga missnöjesyttringar vid skolan som tilltar under årtiondet. Eleverna förhöll sig till regler och undervisning på ett sätt som inte skett tidigare. Naturligtvis hade eleverna även tidigare brutit mot ordningsregler, till exempel genom att inte respektera elevhemmens stängningstider eller använda alkohol, men då hade det handlat om ett mycket litet antal elever. Under 1960-talets senare del blir överträdelserna fler och det dyker också upp fler noteringar om att elever har svårt att ta till sig undervisningen. Elevernas organ, förtroenderådet, var mer aktivt än tidigare och gav fler förslag på förändringar. Nästan alla förslag avslogs av lärarkollegiet trots att det handlade om små förändringar, till exempel att få sitta vid mindre bord under måltider eller att få en sovmorgon.⁵⁷

Det var inte bara skolans elever som hade åsikter om de religiösa inslagen i skolans verksamhet och MRA:s inflytande. SF presenterades exempelvis i mindre smickrande ordalag i *Expressen* 1969. I artikeln beskrivs hur eleverna vid SF samlar in medel till mission och mot sin vilja utsätts för kristen propaganda av SMS. MRA-inflytandet beskrivs negativt liksom Wallmarks upprätthållande av ordningsregler, även utanför skoltid. Radiomannen Nils Höwenmark, forskaren Björn Collinder, SSR:s ordförande Tomas Cramér samt anonyma samer och elever vid skolan har alla fällt kritiska omdömen om skolan och dess religiösa inslag.⁵⁸ Med anledning av att allt fler kritiska röster började höras och att det ekonomiska läget blev mer pressat började olika intressenter diskutera SF och skolans inriktning vid 1960-talets slut. SMS ledning

55 Israel Ruong, "Samefolkets Egen Tidning och Svenska Missionssällskapet", i Stig Hellsten (red.), *Kyrkan och samerna* (Umeå 1985) s. 98, 101.

56 I efterhand har negativa uppfattningar om rektorns moraluppfattning och agerande vid SF, samt MRA:s inflytande publicerats i *Samefolket*, SET:s efterföljare. Se Andersson (2005) s. 22–25.

57 Protokoll vid Samernas folkhögskolas lärarråd 1964–1965, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) A1, 26/1, 23/2 1966.

58 *Expressen* 3/2 1969, s. 15.

hade blivit mindre konservativ sedan Bengt Jonzon hade ersatts av biskop Ivar Hylander och senare biskop Stig Hellsten. Hellsten tillträdde som biskop i Luleå stift år 1966 och övertog ordförandeskapet i SMS år 1969. Han saknade de MRA-kopplingar som Jonzon hade och framställs som en ordförande med en annan syn på vad relationen mellan kyrkan och samerna borde vara.⁵⁹ Förändringen i stiftets och SMS ledning skedde samtidigt som ekonomin för SF blev allt kärvare. Svenska kyrkan tog bort sitt största stöd till SMS och därmed SF: rikskollekten.⁶⁰ Elevantalet var fortsatt litet och ekonomin gjorde förändringar nödvändiga. År 1968 öppnades skolan för elever som inte var samer, men inte heller den förändringen innebar att skolan fick tillräckligt många elever och det blev allt starkare önskemål om förändringar. Bland samerna förefaller ett missnöje med skolan inte bara ha funnits, utan även förts fram till skolans och SMS ledning.⁶¹ Vid ett möte 1968 diskuterade rektor och utvalda representanter för samer med biskop Hellsten vad som borde göras. Av protokollen att döma verkar det ha funnits samstämmighet om att en förändring var nödvändig. Även Wallmark ville ha en ändring och ansåg att det till och med skulle vara bättre att lämna skolan helt än att fortsätta som tidigare. Han uppmanades då av Hellsten att fortsätta sitt arbete.⁶²

Wallmark kvarstod som rektor vid skolan ytterligare några år och under den tiden arbetade han med att intressera fler elever samt med att hitta andra lösningar på huvudmanfrågan utan att nå konkreta resultat. Wallmark ersattes år 1970 under en tjänstledighet av Birgitta Östlund som hade en mer öppen hållning gentemot eleverna och inte samma inställning till religion eller moralisk fostran. Hon fortsatte arbetet med huvudmanfrågan och kanske på grund av att en annan rektor tjänstgjorde kunde en bestående lösning med statligt stöd,

59 Se till exempel Östlund (2013) s. 16.

60 SMS fick en årlig kollekt från Sveriges kyrkor fram till 1964. Mellan 1964 och 1970 gavs endast en halv rikskollekt. Olof Wærner, "Årsöversikt 1972-1973", *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1972-1973 (1973) s. 7.

61 Protokoll vid Samernas folkhögskolas lärarråd 1964-1965, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) A1, 1/7 1968.

62 Protokoll vid Samernas folkhögskolas lärarråd 1964-1965, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte) A1, 26/1, 23/2 1966, 1/7 1968.

men utan religiöst inflytande skapas. När SMS lämnade SF i början av 1970-talet avslutade organisationen också sin utbildande verksamhet, något som den varit engagerad i sedan 1830-talets slut. Även den förkunnande verksamheten förändrades: ”en helt ny uppgift för det sällskap som hittills haft ’mission bland lapparna’ som sitt mål är att hjälpa samerna att själva vara missionärer.”⁶³

Slutsatser

Genom SF kunde SMS behålla ett inflytande som fostrare och utbildare bland samer även efter nomadskolans införande. Sett till de syften med SF som deklarerades i biskop Jonzons och rektor Wallmarks tal och texter får skolans mål sägas ha uppnåtts i stora stycken. SF blev en viktig och naturlig mötesplats för samer. SF:s undervisning gav många samer en möjlighet till högre utbildning eller mer kvalificerade jobb, och folkhögskolans verksamheter erbjöd också enskilda samer möjligheter till fortsatt arbete för det samiska folket. Huruvida målet att fostra de unga samerna i en kristen anda nåddes är svårare att se i materialet. Däremot förefaller det som om de religiösa inslagen och skolledningens moraluppfattningar skapade problem under SMS sista år som huvudman, något som kan ha medverkat till att de samiska eleverna valde bort SF i slutet av 1960-talet – huvudmannabytet gjorde att fler elever, inte minst samiska, sökte sig till skolan. 1960-talets minskande elevantal kan också ha varit en följd av 1960-talets utbildningsreformer som gjorde andra utbildningsvägar än folkhögskolan attraktiva. Även 1962 års grundskola kan ha haft inverkan på elevernas hållning gentemot SF och rektorn. De som började vid SF i slutet av 1960-talet hade troligen en längre grundskoleutbildning och mindre av religiös fostran under sin skolgång än de som kom till SF något decennium tidigare.

Samtidigt med att utbildningssystemet reformerades, förändrades också andra delar av samhället i en mer demokratisk riktning. 1960-talet formade en radikalare ungdom i hela västvärlden på grund av händelser som Vietnamkriget, avkolonialiseringen och medborgar-

⁶³ Stig Hellsten, ”Vid en milstolpe”, *Bland Sveriges samer: Årskräft*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1971–1972 (1972b) s. 6.

rättsrörelsen i USA. Unga samer påverkades naturligtvis även de av tidsandan, och deras uppfattning om vad det samiska folket bäst behövde överensstämde inte helt med tidigare generationers idéer. Vid ungefär samma tid kom den norska kristna folkhögskolan att påverkas av liknande strömningar. Även på den norska sidan kom allt färre samiska ungdomar att söka sig till folkhögskolan och orsakerna anses vara så väl det minskande behovet av folkhögskolan för utbildningens del som konflikter mellan elever och skolans personal. I Norge blev konsekvensen att den samiska folkhögskolan lades ned 1985.⁶⁴

I Sverige kom SF att finnas kvar långt efter sin norska motsvarighet och existerar nu under namnet Samernas utbildningscentrum/Sámij áhpádušguovdásj. Det som gjorde att institutionen fortfarande finns och fortfarande är relevant är troligen att SMS lämnade över sitt huvudmannaskap under 1970-talets första år. Förvisso fanns samer med olika positioner med i arbetet även under SMS-tiden, men hur skolans arbete skulle bedrivas, vilket lärostoff som skulle behandlas och vilken samisk kultur som skulle befrämjas var bara delvis uppe till diskussion. Wallmark och SMS arbetade hårt för att stärka samisk kultur och göra det möjligt för samer att påverka sin situation i samhället, men det var inte upp till samerna att själva bestämma vad som skulle bevaras eller utvecklas. Många av de då ledande samerna delade Wallmarks och SMS uppfattningar, men inte nödvändigtvis de samiska ungdomar som förväntades läsa vid SF. När de samiska ungdomarnas frånvaro och den knappa ekonomiska situationen gjorde det nödvändigt att förändra ägandesituationen, kom också samer att få reell makt över skolans verksamhet. Detta dels genom att den dåvarande rektorn, Östlund, var mer öppen för önskemål hos samer vid och utanför skolan, dels genom att den stiftelse som ägde skolan hade en styrelse med representanter från SSR och Same Ätnam.

För att summera SMS insats för samerna genom sin folkhögskola, SF, blev resultatet övervägande positivt både för individer och för det samiska kollektivet. Detta inte minst genom skolan som mötesplats

64 Lindkjølen (2005) s. 54–56. Mellan 1991–2000 var en folkhögskola för samer åter i drift i samma lokaler, men trots internationell rekrytering måste skolan läggas ned på grund av ett för litet elevantal: Svein Lund, Folkehøgskolen og samane (2013), <<http://skuvla.info/skolehist/fhs-n.htm>>, 10/4 2015.

för sociala aktiviteter och för samiska organisationer, men även genom dess undervisning och dess funktion som bevarande och utvecklande av samisk kultur. Medaljen har också en baksida. SF bevarade delar av den samiska kulturen utifrån rektorns och SMS preferenser, med endast små möjligheter för det samiska kollektivet att påverka. Vidare finns anledning att betona att de religiösa och moralfostrande inslagen i SF:s verksamhet kom att inte bara vara i otakt med samhället utan upplevdes av vissa elever som kränkande. Wallmarks och andra inblandades uppfattningar var förmodligen inte extrema för 1940- eller 1950-talet, men framstod som otidsenliga vid 1960-talets slut. Till sist verkar även SMS, under ledning av Hellsten, ha agerat i enlighet med detta. Det framgår inte av arkivmaterialet av vilken anledning Wallmark blev tjänstledig, men det är rimligt att det skedde för att underlätta övergången från SMS till en annan huvudman. Birgitta Östlund kom att leda skolan efter en annan dagordning och övergången till stiftelsen som ägare gick smidigt. Men, trots de avslutande svårigheterna med att anpassa SF till det förändrade samhället och en allt för stark vilja att fostra, skapade rektor Wallmark och SMS förutsättningar för utbildning, samisk organisering samt bevarande och utvecklande av samisk kultur, inte minst sameslöjd.

Källor och bearbetningar

Otryckta källor

Jokkmokk, Åjtte Svenskt fjäll- och samemuseum (Åjtte)

Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet 1942–1971, A1.

Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet 1942–1971, E1.

Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet 1942–1971, F10:13.

Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet 1942–1971, F2:12.

Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet 1942–1971, F5:1.

Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1945–1946*, Jokkmokk (1946).

Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1950–1951*, Jokkmokk (1951).

Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1955–1956*, Jokkmokk (1957).

- Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1960–1961*, Jokkmokk (1961).
- Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1965–1966*, Jokkmokk (1966).
- Wallmark, Lennart. *Redogörelse för Samernas folkhögskola: 1969–1970*, Jokkmokk (1970).
- Östlund, Birgitta. *Samernas folkhögskola i Jokkmokk: Redogörelse för läsåret 1970–1971*, Jokkmokk (1971).

Umeå, Forskningsarkivet, Umeå universitetsbibliotek (Foark)

Handschrift 50D. Samernas folkhögskolas arkiv 1942–1967, F2.

Handschrift 50D. Samernas folkhögskolas arkiv 1942–1967, F1.

Handschrift 50D. Samernas folkhögskolas arkiv 1942–1967, E1.

Handschrift 50D. Samernas folkhögskolas arkiv 1942–1967, F3.

Tryckta källor och bearbetningar

Alvarsson, Jan-Åke (red.). *Svenskt frikyrkolexikon* (Stockholm 2014).

Andersson, Anders. *Mångkulturalism och svensk folkhögskola: Studie av en möjlig mötesarena* (Uppsala 1999).

Andersson, Olle. ”Eldsjälen Lennart Wallmark, han ville så väl men sådde så mycket skuld och skam”, i *Samefolket* 2005:1 (2005) s. 27–32.

Degerman, Allan. *Svensk folkhögskola 100 år 2: Folkhögskolans idéhistoria* (Stockholm 1968).

Degerman, Allan, Hans Burgman & Paul Terning (red.). *Svensk folkhögskola 100 år 3* (Stockholm 1968).

Degerman, Allan, Bertil Pfannenstill, Arne Helldén & Lars Furuland (red.). *Svensk folkhögskola 100 år 4* (Stockholm 1968).

Degerman, Allan, Eric Tengberg & Aven Swensson (red.). *Svensk folkhögskola 100 år 1* (Stockholm 1968).

Der Spiegel: Das Deutsche Nachrichten-Magazin 1947:37 (1947).

Eriksson, Lisbeth. ”Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället”: *Om invandrare, integration, folkhögskola* (Linköping 2002).

Expressen 3/2 1969.

Gustavsen, John. *Samer tier ikke lenger: Om ytringsforbud i Sameland* (Bodö 1980).

Harlin, Eva-Marie. *Lärares reflektion och professionella utveckling: Med video som verktyg* (Linköping 2013).

Hellsten, Stig. ”Och nu går verket vidare’ ...”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1971–1972 (1972a) s. 8–12.

Hellsten, Stig. ”Vid en milstolpe”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1971–1972 (1972b) s. 5–7.

- Jarlert, Anders. *The Oxford Group: Group revivalism, and the churches in Northern Europe, 1930–1945, with special reference to Scandinavia and Germany* (Lund 1995).
- Jonzon, Bengt. *Kyrkan och moralisk upprustning* (Stockholm 1951).
- Jonzon, Bengt & Lennart Wallmark (red.). *Samernas folkhögskola* (Luleå 1942).
- Lantto, Patrik. *Tiden börjar på nytt: En analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900–1950* (Umeå 2000).
- Lindkjölen, Hans. ”Kirkens rolle i samisk opplæring”, i Svein Lund, Elfrid Boine & Siri Broch Johansen (red.), *Samisk skolehistorie: Artikler og minner fra skolelivet i Sápmi 1* (Karassjok 2005) s. 34–57.
- Nordberg, Erik. ”Harald Grundström”, i *Svenskt biografiskt lexikon*, <<http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13255>>, 23/3 2015.
- Norlin, Björn & David Sjögren. ”Kyrkan, utbildningspolitiken och den samiska skolundervisningen vid sekelskiftet 1900: Inflytande, vägval och konsekvenser?”, i Daniel Lindmark & Olle Sundström, *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi* (Skellefteå 2016).
- Ruong, Israel. ”Samefolkets Egen Tidning och Svenska Missionsällskapet”, i Stig Hellsten (red.), *Kyrkan och samerna* (Umeå 1985).
- Samefolkets Egen Tidning (SET)* 1949: 1 (1949).
- Sarri Nordrå, Anna Helena & Anna Maria Blind Olsson. *Elds själen Lennart Wallmark: Rektor på Samernas folkhögskola 1947–72* (Jokkmokk 2004).
- Sikku, Nils-Henrik. ”Från gruvhållet i Kiruna till samhällskunskap och tolkutbildning”, i Nils-Henrik Sikku (red.), *”Samernas” 70 år i samernas tjänst: Jubileumstidning* (Jokkmokk 2013) s.13–15.
- Sundkler, Bengt. *Svenska missionsällskapet 1835–1876: Missionstankens genombrott och tidigare historia i Sverige* (Uppsala 1937).
- Svanberg Hård, Helene. *Informellt lärande: En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö* (Linköping 1992).
- Svenska Dagbladet* 9/4 1946.
- Thomasson, Lars. ”J Israel Ruong”, i *Svenskt biografiskt lexikon*, <<http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7045>>, 23/3 2015.
- Wærnér, Olof. ”Årsöversikt 1972–1973”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1972–1973 (1973).
- Wallmark, Lennart. ”Samernas folkhögskola: Föredrag vid Hola-mötet”, *Tidskrift för Svenska folkhögskolan* (1948) s. 202–215.
- Wallmark, Lennart. ”Samernas folkhögskola, dess tillkomst och idé”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1948–1949 (1949) s. 16–23.
- Wallmark, Lennart. ”Samernas folkhögskola 10 år”, i *Samefolkets Egen Tidning* 1952:3 (1952a) s. 22–24.
- Wallmark, Lennart. ”Samernas folkhögskola 10 år: En återblick jämte aktuella synpunkter på svårigheter och glädjeämnen”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionsällskapet Kyrkan och samerna, 1951–1952 (1952b) s. 9–29.

- Wallmark, Lennart. ”Det skapande och estetiskt fostrande arbetets betydelse för människan”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1962–1963 (1963) s.8–15.
- Wallmark, Lennart. ”Ny kurstyp på Samernas folkhögskola: fristående ämneskurs i sameslöjd”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1963–1964 (1964) s. 27–32.
- Wallmark, Lennart. ”Bengt Jonzon och Sveriges samer”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1967–1968 (1968) s. 14–29.
- Wallmark, Lennart. ”Svenska missionssällskapet och Sveriges Samer: Föredrag vid årsmötet i Jokkmokk 16 april 1970 av rektor Lennart Wallmark”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1969–1970 (1970) s. 8–23.
- Wallmark, Lennart. ”Svenska Missionssällskapet och Sveriges samer: Föredrag vid årsmötet i Jokkmokk 16 april 1970”, *Bland Sveriges samer: Årsskrift*, utgiven av Svenska Missionssällskapet Kyrkan och samerna, 1970–1971 (1971) s. 7–14.
- Wallmark, Lennart. ”Så började folkhögskolan”, i Stig Hellsten (red.), *Kyrkan och samerna* (Umeå 1985).
- Östlund, Birgitta. ”På en minne-pinne”, i Nils-Henrik Sikku (red.), ”*Samernas*” 70 år i samernas tjänst: Jubileumstidning (Jokkmokk 2013) s. 16–21.

Internetkällor

- Historik Samernas folkhögskola/utbildningscentrum, 1943–, <http://www.samernas.se/default.asp?UID=329&menu_item=58>, 5/4 2013.
- Lund, Svein. Folkehøgskolen og samane (2013), <<http://skuvla.info/skolehist/fhs-n.htm>>, 10/4 2015.
- MRA, <<http://www.ne.se/mra>>, 11/9 2013.
- Regeringens proposition 1990/91:82, om folkbildning, <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/prop-19909182-om-folkbildnin_GE0382/?html=true>, 10/4 2013.
- Samernas folkhögskola – Svenska Missionssällskapet, <http://www.visualarkiv.se/xtf/view?docId=SE/AJTTE/JTTE/3-1.ead.xml&doc.view=entire_text>, 15/5 13.
- Svenska kyrkan, Edelviks folkhögskola, <<http://www.edelvik.se/svenska-kyrkan.php>>, 8/5 2013.
- Utbildningsalternativ studieåret 2014/2015, <<http://www.samernas.se/utbildningar/>>, 10/3 2015.

Johan Hansson, f. 1974, doktor i historia med didaktisk inriktning, forskare i utbildningshistoria vid Umeå universitet. Forskningsintressena är koncentrerade till praxisnära historiedidaktik och utbildningshistoria. Hansson deltar i forskningsprojektet "Utbildningens demokratisering och etnifiering i svenska Sápmi – 1942 till i dag". Vidare har han 2015 inlett ett forsknings- och skolutvecklingsprojekt som syftar till att utveckla undervisning om Sveriges nationella minoriteter i grundskolans senare år. Utöver dessa projekt undervisar Hansson på universitetskurser i historia samt på kurser inom lärutbildningen vid Umeå universitet.
johan.hansson@umu.se

Sammanfattningar på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska

Ruota miššuvdnaovttastus ja Sámiid álbmotallaskuvla

Sámiid álbmotallaskuvla (SÁ) álggahuvvui jagi 1942 Ruota miššuvdnaovttastusas (RMO). Jagi 1945 rájis lei doaibma sajáiduvvon Jáhkámáhkái. Skuvlla ulbmil lei ráhkkanahhtit nuorra sámiid odđáigásaš Ruttii ja seammás addit sidjiide čiekŋalis máhtu sámi kultuvrras ja oahpahit risttalaš árvvuid. RMO lei dalle integrerejuvvon Ruota girkuin ja ságadoalli lei bispá Julevu bispágottis. Son virgádii báhpaviahuvvon Lennart Wallmarka rektorin, virggis mas lei meastá 30 jagi. Oahpahus váikkuhuvvui Wallmarka ipmárdusain maid nuorra sámít dárbbahedje oahppat. Doppe ledje almmolaš skuvlafáttát, muhto lei stuorra oassi praktihkalaš skuvlafáttáin nugo duodji dehe valáštallan. Moatti jagi geažis doaibma heivehuvvui álbmotallaskuvllaid almmolaš linja plánii gos ledje eanet teorehtalaš skuvlafáttat. Sámi duojis lei dan dihte stuorra sadji diibmoplánas. Sámigieloahpahus lei váttis go ledje unnán oahppit ja oahpaheadjeváttni dain sierra gielain. Oahpahusa lassin lágiduvvojedje guosselogallamat, oahppoguossástallamat ja skuvlamátkkit. SÁ:s oskkolaš oassi lei nanus ja oidnui earret iežá garra ortnetnjuolggadusaiguin ja ipmilbálvalusain oassálastima. Oahppilohku njiejai 1960-logus, váikko oahppin besse iežát go sápmelaččat. Dat ja dat ahte Ruota girku ii šat addán doarjaga doibmii dagahii ahte RMO gudii SÁ 1970-logu álggus. Jođiheapmi jotkojuvui vuoru-

husain mas sihke sámi organisašuvnnat ja Jáhkámáhke gielda ledje ovddastuvvon, ortnet mii ain lea otnábeaivvi.

Översättning Miliana Baer

Svenska misjävnnásiebrre ja Sámij álmukallaskávlá

Svieriga misjävnnásiebrre (SMS) 1942 jagen vuododij Sámij álmukallaskávláv (SF). Doajmma lij 1945 jage rájes Jáhkámáhken biejadum. Skávlá ulmme lij nuorra sámijit ádáájjgásasj Svierigij gárvedit ja sámmibále sijáv áhpadit tjiengnodum máhttudagáj sáme kultuvran ja skávlím ristalasj vuojojn. SMS lij dalloj Svieriga girkkon integreridum ja dan ávddáulmusj lij biskáhppá Julevu stiftan. Nammadij hárráfiesstidum Lennart Wallmárkav rektávrrán, virgge mij sujna lij vargga 30 jage. Wallmárka miella majt nuorra sáme dárbašin áhpadusáv bájnattij. Danna gávnnujin iemelágasj skávláábnnasa, valla praktikalasj skávláábnnasij oase návgák duodje jali idráhtta lidjin stuore. Doajmma hiebaduváj moadda jage duogen vaj tjuovoj álmukallaskávláj almulasj suorge plánav ienep ájgijn teorehtalasj skávlábnnasijda. Sáme duožen lij vájku de stuorra sadje tijmmaplánan. Áhpadus sámegeielan lij vájválasj binná oahppij jali ettjin gávnnu áhpadiddje umasse gielajn. Ietján gá áhpadus de ásaduvvin guosselágáldallama, oahppamguossidime ja skávlámano. Religijávnašasj sábram SFan lij tjavgga ja ávddájbuveduváj váttugis árniknjuolgadusájn ja oassálassstem jubeldievnojn. Oahppijláhko binnoj 1960-lágon, vájku dago náv gák loabedit dádtja oahppij. Dájna aktan gá Svieriga girkko ittij des biednigahte dájnav dagáj SMS guodij SFav 1970-lágo álgon. Vuododus de sjattaj ávdásvásstediddje organisašávnnán gánná goappátjagá sámeorganisašávna ja ávdástiddje Jáhkámáhke kommuvnas lidjin ávdástum, árnik mij uddnik bissu.

Översättning Barbro Lundholm

Svienske misjovnesielske jih Saemiej almetjejolleskuvle

Jaepien 1942 Saemiej almetjejolleskuvle (SF), Svienske misjovnesielskeste tseegkesovvi. Jaepeste 1945 skuvle Jáhkámáhkesne. Skuvlen ulmie lij noere saemide daaletje Sveerjesne lohkehtehtidh jih seamman aejkien maahtoem saemien kultuvren bijre leerehtidh jih kristeles ássjalommesh dejtie bijjiedidh. SMS dellie Svienske gærh-

koen nuelesne j̄ih dan ávtehke lij Julevun stiften b̄ispe. D̄ihthe hearram Lennart Wallmark skuvleáajvan stilli, aktem barkoem maam mahte 30 jaepieh utni. Wallmarken ássjalommesh maam dah noere saemieh daarpehtin lieredh lohkehtimmiem stuvri. Desnie s̄iejhme skuvlefaagh, j̄ih aaj skuvlefaagh goh vytnesjimmie jallh gaarsjelimmie vihkeles. Gosse naan jaepieh vaaseme skuvlem almetjejolleskuvli almene learoesoekjesji mietie s̄j̄iehtesji guktie vielie teoretiske skuvlefaagh s̄j̄idtin. Læjhkan vytnesjimmie stoere sijjiem tæjmoesoekjesjisnie átna. Dâeriesmoerh s̄j̄idti saemienḡielen lohkehtimmine gosse vaenie learohkh j̄ih idtji lij gâvva lohkehtæjjah dejtie ovmessie saemienḡielide jaksedh. Lohkehtæmman aaj máedtie guessieh desnie lohkehtin, lohkehtimmieguessine árrodh j̄ih skuvlem̄innemh. D̄ihthe kristeles jaahkoe skuvlesne SF joekoen vihkeles j̄ih njoelkedassh dej ássjalommesi mietie dam vuesiehtin j̄ih tjoerin meatan árrodh gyrhkesjidh. 1960-jaepine vaenie learohkh, jalhts skuvlem aaj lædtide r̄ihpestamme. Gosse naemhtie s̄j̄idti j̄ih gosse Sv̄ienske gærhcoe ij skuvlem vielie beetnehvierhtiejgumie dâarjoeji SMS skuvlem SF 1970-jaepiej aalkoste leehpi. Dellie stiftelse skuvlen tjáadtjoehtæjine s̄j̄idti, desnie saemien organisasjovnh j̄ih Jâhkâmâhkken tj̄ielteste meatan, akte öörnege mij aaj daan biejjien tjáadtjohte.

Översättning Sig-Britt Persson och Karin Rensberg-Ripa